

ПЕЧАТНАТА МАШИНА ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ВЪЗРОЖДЕНСКИЯ ПУБЛИЦИСТ

Андриана Спасова

Институт за литература, Българска академия на науките

THE PRINTING PRESS THROUGH THE EYES OF THE REVIVAL PUBLICIST

Andriana Spasova

Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences

The image of the printing press is perceived and conceived in the Bulgarian Revival, on the one hand, as a sign of the modern Enlightenment culture, and on the other, as an archaic machinery, which has irrational, magical and heretical aspects. The examined texts raise the question of the political power, accompanied by the censorship and the freedom of speech in the public press. In some of the more extensive articles, such as in Slavejkov's "Smesna kitka", "Letostruj", "Pravo", "Obsht trud", the key functions of the printing press is outline as the ultimate form for the democratization of knowledge. The appeal to the Revival reader aims to provoke a civilizational "shock" and to cultivate a consistent interest and reading habits in the Bulgarian XIX century.

Kew words: Printing machine, Bulgarian Revival Public, Bulgarian newspapers and magazine

През българския XIX век едни от най-ранните представи за печатната машина се формират по страниците на периодичния печат. Чрез него възрожденският читател получава информация за необходимостта и ефективността от новите комуникационни и индустриални технологии. Енциклопедичният и компилативен облик на възрожденската преса е адекватно ориентиран към необходимостта от разширяване на „читателския хоризонт“ (Яус 1998). Успоредно с присъщите националноидеологически въпроси за българската идентичност (език,

род, минало, религия) читателският интерес е насочен към събития от световната цивилизация на Новото време.

Изборът на възрожденските публицисти е продиктуван от настоящи и отминали реалности, които се съотнасят както към „своята“, така и към „чуждата“ културна, географска и политическа история. В българския периодичен печат са поместени статии за различни географски открития, за нови технологически изобретения, за открояващи се исторически моменти от Античността до политическата ситуация на тогавашната съвременност. Тематичната спойка между обръщането към „родното“ и „навън“ е, от една страна, във функционалните възможности на печата, и от друга страна, в централните модели на един нов проект на просвещенската идеология¹ в изработването на възрожденската публика и нейното „самопросвещение“: „Инстанциите на печата и на образованието структурират публичността в един просвещенски модернизаторски проект, който се осъществява в България от средата на 19. век“ (Калинова 2012: 18).

Редакторското решение на българските публицисти за тематичното съдържание на дадения брой се ръководи от образователно-просветителската тенденция, в която ролята на превода и работата с чуждоезикови (гръцки, руски, френски) източници е предопределяща. До голяма степен в периодичния печат възрожденската рецепция на биографията на знакови личности, свързани с модернизацията и културно-политическото развитие, е коректна и лишена от специфичните през XIX век побългарявания и адаптации. Историята за създаването и значението на „оня изнамърваня, които изъ еднъжъ промърнихъ лицето на свѣта“ (Славейков 1852: 52) е предадена в научнопопулярен стил и по-често под формата на телеграмни новини.

Именно по такъв информативно-публицистичен начин е представен обектът на настоящото изследване – биографичният очерк за създателя на съвременното книгопечатане Йохан Гутенберг (1400 – 1468) и разказът за неговото изобретение. Към темата непосредствено ще бъде добавен и образът на пишещата машина, намерил място главно в периодиката, като неизменно обвързан в историческия развой с Гутенберговото изобретение. Като структура и обем материалите в българската преса – списанията *Любословие* (1846, II, № 13, 5 – 6), *Смесна китка* (1852, I, 52 – 56), *Летоструй* (1874, VI, 156 – 166), *Пчелица* (1871, № 1, 3 – 4) и вестниците *Зорница* (1877, II, № 26, 102),

¹ Въпросът за ролята на просвещенските идеи върху формирането на социалните и политически възгледи на представителите на възрожденската интелигенция вж. Данова 2003.

Право (1869, IV, № 18, 1 – 2), *Общ труд* (1868, I, № 2, 28 – 47), оповестяваща възникването на печатната машина, варират от единично речниково споменаване до пространна научна статия. Прави впечатление, че словесният образ на книгопечатането като че ли се очертава като един сравнително кохерентен и непротиворечив образ. Въпросите за неизвестността на използваните източници от възрожденските интелектуалци и за техните преводачески промени и авторски намеси (добавяния, съкращения, видоизменения) в разглежданите издания са актуални и закономерни за общия възрожденски контекст.

Изследователският интерес е провокиран в еднаква степен от повтарящите се механизми в преводаческата и публицистичната практика на българските автори и от някои специфични употреби на публичния образ на книгопечатането. Наскоро темата за печатната машина привлече вниманието и на Владимир Игнатов. В изследването си „За изнамерването на книгопечатанието: възрожденски ракурс“ авторът поставя фокус върху отношенията между ръкописно и печатно слово, противопоставянето между възхваляване и съпротива, преклонение и усъмняване (Игнатов 2018: 426 – 440).

В някои от по-разгърнатите статии през Българското възраждане (Славейков 1852: 52 – 56; Казанакли 1868: 28 – 47; Анонимен 1869а: 69 – 70; Летоструй 1874: 156 – 166) акцентът е поставен върху еволюционния скок от предписмените форми (устното слово) към Пред-Гутенберговите форми (ръкописното слово) и до модерното книгопечатане (печатното слово) като крайна форма за демократизирането на знанието. Иначе казано, в тези текстове могат да се разпознаят етапите на културното преобразяване от „затворено“ към „отворено“ общество (Богданов 1991). Но най-вече фокусът е поставен върху историческото проследяване от първите засвидетелствани писмени форми до разпространението на печата.

Публицистичният апел към възрожденския читател сякаш цели да предизвика цивилизационен „шок“ и да култивира последователен интерес и основни навици към четенето и писането през българския XIX век. Просветителската идея за преодоляването на недостъпността на познанието сякаш реабилитира колективната памет на „обикновения“ читател, който вече може да се възползва от ресурсите на духовния елит:

„До изнамерването на Гутенберга, и най-обикновенното знание е било изключително достояние на твърдъ ограниченно число лица. Пергаментниятъ копѣи были скъпы. Но ето са поевява челоуѣкъ, кой-

то изнамърва книгопечатанието, и учението престава вече от да е монополъ“.

(Право 1869: 69)

Като олицетворение на технологическия и просвещенския напредък публицистичният образ на печатната машина се припознава чрез изображението на други машини. Възрожденският читател научава за съществуването на една машина и нейните технологични особености като фрагмент от модернизиращата се цивилизация през семантичния блок на други просвещенски изобретения. През тяхното напластяване и взаимовръзка всъщност Гутенберговото изобретение успява да се визуализира и да се определи още по-категорично във възрожденското съзнание. Освен това изградената образна картина на места създава усещането за надмощието на техниката над човешките способности, което е част от аргументацията на просвещенската идеологическа пропаганда.

Една от предпоставките за културното взаимодействие между развитите и развиващите се общества е моделът на конкурентност и подражание на универсални образци. Веднъж печатната машина е сравнена с *железница*: „Печатаната книга в сравнение с ръкописа е същото каквото желъзниятъ пътъ с пѣшеходаца; единъ здравъ чловѣкъ може да направи на ден най-много осъмъ часа пътъ, а желъзниятъ пътъ сто и шейсетъ часа пътъ и повече въ същото време. Слѣдователно парата увеличава силата на чловѣка в съразмѣрность 1 къмъ 20“ (Право 1869: 69). На още едно място отново се среща аналогията на печатницата с влака: „Книгопечатанието [...] е потыкачъ, локомотивъ на цивилизацията“ (Летоструй 1874: 158).

Само в един случай от намерените досега статии става въпрос не за печатарството от средата на XV (1455 г.) век, а за четири века по-късно (1829 г.) създадената пишеща машина. Единствено във вестник *Зорница* (1877: 102) е въведена изобретената от английския инженер Хенри Мил пишеща машина. Анонимната статия „Единъ новъ видъ писаніе“ във възрожденското протестантско издание обаче по-скоро откроява името на Кристофър Ладам Шоулс (1819 – 1890), който доразвива и популяризира пишещата машина през 1868 г. и въвежда клавиатурната подредба, използвана и на днешните компютърни клавиатури. Терминологията в статията използва своего рода *индустриален език*, в който са привлечени и названията на други изобретения, стоящи по-близо в сравнение с печатарската машина до възрожденския читател – шевната машина (създадена през 1790 г. от Томас

Сейнт и масово навлязла през XIX век) и пианото (създадено през 1711 г. от Бартоломео Кристофори).

Параметрите на актуалното и научнопопулярното съдържание на публицистичната статия „Единъ новъ видъ писаніе“ не включват задълбочен и систематизиран поглед. Те създават условие за една нова тенденция сред българската читателска публика – поощряването на научното любопитство към света, откъсването от вътрешно-политическия контекст, надмогването на идеологическата затвореност и отварянето за идентификация на възрожденския човек с мислещия човек, с човека изобретател. Макар и лаконични и фрагментарни, възрожденските текстове за печатната машина и за другите технически открития задават по-различна от традиционната насока, в която намират място новите културни ценности и познавателни интереси. Възрожденските интелектуалци осмислят чрез преводите и компилациите си, посветени на печатната машина, и фигурата на Й. Гутенберг – това постигат посредством изработването на непознат технологичен речник. Така на страниците на периодичните издания и на някои сборници могат да се проследят опитите на авторите да въведат практиката на самоназоването на машините – на много места срещаме примери за това как една машина „разказва“ за друга машина.

Връзката между трите технически открития – пиано, пишещата и шевна машина, е на ниво произвеждане на звук и на ниво елементарни визуални прилики:

„По видимому тя прилича на една машинѣ за шевѣ. На преднѣтъ ѣ странѣ има една наредба, която прилича на струнѣтъ на едно фортопійано. Тя има по една струнѣ за всякъ отъ разнѣтъ буквы на Азбукѣтъ и за всякъ цифрѣ“

(в. „Зорница“ 1877: 102)

Прокрадва се идеята за неуловимата граница между *изкуството и индустрията*. Пишещата машина като материален носител веднъж издава механизирани шум, напомнящ тракането на шевната игла, и втори път се свързва с музикални тонове.

За разлика от конкретните асоциации на пишещата машина с друг тип машини печатната машина често извиква метафори от семантичното поле на техниката. Те именно уплътняват „един популярен за европейския XIX век мит – *мита за машината и индустрията*“ (Михова 1998: 246, подч. м. – А. С.)². Темата за развитите евро-

² Л. Михова разглежда още различните европейски рефлексии и интерпретации на този мит, позовавайки се на Jean-Pierre Leduc-Adin. Les arts et l'industrie au

пейски страни и техните световноизвестни постижения е вплетена в образното представяне на Гутенберговата преса, която е „телеграфъ на нашиты мысли, на нашиты мждруванія“, „локомотив на цивилизацията“ (Летоструй 1874: 158). Така във въображението на възрожденския читател се сглобява *мрежа от машинни асоциации* по аналогия на вече познат и наложил се образ или на също толкова причудлив и неизвестен образ. Тези асоциации са в резултат от непосредствено вмъкнатите художествени разяснения на дадена недотам позната за българския читател лексема. Въвличането на няколко машинни лексеми в една статия и самата поява на отделни тропи и художествени похвати са свързани с дескриптивно-информационната функция във възрожденската словесност. Именно тази литературна поява в речника на публицистичния език разколебава границите му и спомага за формирането на един нов читателски вкус.

Всеки един от тези маркери на модернизацията – печатницата, влакът, шевната машина, пианото, телеграфът, в една или друга степен са маркери и на един „алтернативен, контрамодернистки проект“, осмислен през „идеологическия речник на Възраждането“ (Лилова 2005: 20 – 28). В тази насока на усъмняване и проблематизиране на „модерния“ и „контрамодерния“ поглед към машината (железницата) са компаративистичните наблюдения на Н. Аретов върху мемоарните текстове на Захари Стоянов *Записки по българските въстания* (1884) и на Стоян Заимов *Миналото* (1884 – 1888). „Освен всичко друго, зад тях [мемоарите – бел. м., А. С.] могат да се потърсят две представи за света, два типа ментални карти – в едната различните точки са свързани (благодарение и на железниците), в другата светът се състои от разпокъсани фрагменти, между които комуникациите са затруднени“ (Аретов 2007).

Невинаги Гутенберговото изобретение е обяснено като част от парадигмата на новите технологии. Понякога „дефиницията“ на техниката се нуждае от допълнителни конотации, свързани с гръко-римската митология. Така например на страниците на *Летоструй или домашен календар* книгопечатането е сравнено както с локомотив и телеграф, така и е персонификация на античния бог на ветровете Еол:

XIXe siècle (1987, № 55, p. 67 – 69): „През 1856 г. във Франция излиза сп. „Изкуството на XIX век“, което активно третира връзката между изкуство и техника. Антонимичната група „индустриално изкуство“, като думата „изкуство“ носи всички мейоративни конотации, а „индустрия“ – всички пейоративни“. И заключава: „Докато в Западна Европа интерпретират темата изкуство – индустрия, човек – машина, у нас се налага интерпретацията индустрия – прогрес, машина – напредък“ (Михова 1998: 246).

Както у баснятъ бог Еолъ отлупилъ захлупакъ и развързаниты вѣтрове ся разлѣтѣли по свѣта, та развълнували морето, така и книгопечатаніето развърза мыслиты, които затворены лѣжяли у монастырыты, и у чястныты стаи на ученыты, па ся разлѣтѣли по свѣта, та достигнли не само въ палатыты, нъ и въ сиромашескыты колыбы, и расклатили вълны от цивилизаціѣ, вълны толкова силны, чтото прѣзъ тѣхъ ся губи благородството и господарството, не остая разлика между различны състоянія и званія, а врьдва само умѣтъ, само знанието.

(Летоструй 1874: 158)

Иоаннъ Гуттенбергъ.

слиж, която може да ся мѣри съ венчкы изброены до сега произведенія на чловѣческый духъ — а тая измыслия е книгопечатаніе-то. Книгопечатаніе-то распрѣстѣж и номете глупость-тѣ и мрътвило-то не само отъ еднаж страна, нъ и отъ цѣлый свѣтъ; то

Изображение на Й. Гутенберг в сп. Летоструй, 1874, VI, 157

Освен конкретните тропи и фигури, свързани с технологичната модернизация, в текстовете се срещат и абстрактни асоциации на печатницата, които са познати метафори още от Паисиевата религиозно-просветителска реторика. Книгопечатането е осмислено в типичните бяло-черни картини — „онѣжж божескж искрж“, помитаща „глупостѣтж и мрътвилото не само отъ еднаж страна, нъ и отъ целій свѣтъ“, „некръвавѣтж победж“, „върховна власт“ (Летоструй 1874: 156, 157, 158, 166), „една нова сила“, „светлината на просвещението“ „свършенна революция“ (Право 1869: 69).

Историческото проследяване на печатарството не само набавя енциклопедични сведения и отваря погледа на българския реципиент „навън“ към „всички велики произведения на чловеческый духъ“ (Летоструй 1874: 158). В повечето статии съобщаването за новата цивилизационна техника е повод на авторите да разгърнат новината в публицистично-художествено есе. С оглед на общественно-културните пот-

ребности на възрожденския читател темата за първата печатница и нейния изобретател се „разфокусира“ в няколкото възлови проблематични звена, които най-общо са свързани с прехода от средновековен към нов (ренесансов, хуманистичен, просвещенски) тип ментални и поведенчески нагласи. Тези нагласи могат да бъдат разгледани и контекстуализирани спрямо възрожденската читателска рецепция. В наблюденията си Д. Леков класифицира три типа литературен вкус през българския XIX век – патриархално-фолклорен, масов и направляващ (Леков 1982: 271) читателски вкус.

Една от засегнатите теми в текстовете за печатарството е за ограничената достъпност до образованието през Средновековието и масовата неграмотност в противовес с разпространението на новите образователни форми в европейски и в български контекст. Оттук може да се изведат двата типа възприятия – средновековният тип разбиране (суеверия, обичаи, езически вярвания във вещици, магьосници, уроки) в противовес на новия модерен тип отношение и значението на просвещенската идеологическа програма. Представата за печатарската машина е част от усилията на възрожденските интелектуалци да изведат по-категорично и убедително духовните и материалните последици от ренесансовия тип мислене. Именно новините за културно-индустриалните маркери на европейския хуманизъм целят да сглобят просвещенския модел за подражание.

Друга по-голяма тема, изведена от възрожденския периодичен печат, е обвързването на религията с техниката – началото на книгопечатането е посочено като резултат от необходимостта за достъпността на Свещеното писание. Съществено място заемат историческите податки към протестантската Реформация и нейния идеолог Мартин Лутер. Публицистичните статии за създаването на печатницата не предполагат религиозно-идеологически намеси, но точно такива се откриват на страниците на вестник *Зорница*.

В някои от българските вестници и списания, които съдържат текстове за книгопечатането, са спорадично споменати бележити личности и герои от Античността (Платон, Цицерон, Агезилай, Омир, Плутарх, Ханибал, Александър Велики) и автори от Европейското просвещение (Монтескьо, Волтер, Бомарше). Тези исторически личности не са произволно въввлечени в текста само като популярни емблеми от световната сцена, престижни фигури пред българската читателската публика. Освен да респектират, тяхната роля е свързана с познавателно-дидактичното и социално-политическото внушение на

публициста. Тези личности са образци олицетворения, които функционират като аргументи в подкрепа на просвещенската идеология и като остра сатирична критика срещу политическата власт и отнемането на свободата на словото.

Вестник „Право“ завършва статията за силата на книгопечатането с цитат от *Сватбата на Фигаро* (1784) на Пиер дьо Бомарше – „Дозволено е, дума знаменитият лакей на комедията, да са говори за сичко под условие да са не говори нито за краля, нито за любовницата му, нито и за каквото и да е нещо, което са касае някога или някое нещо, с една дума позволено е да са говори за сичко с условие за нищо да са не говори“ (Право 1869: 69 – 70). Умело въведената препратка към френската творба е явен жест на публичното говорене – с иронично-язвителен тон е подхвърлена темата за мястото на цензурата във възрожденската книжнина. Умишлено подхваната от позицията на известна историческа дистанция, публицистът разказва за един „чужд“ и различен за българската публика контекст, този на Френското просвещение, за да „избяга“ от „своята“ политическа цензура:

„Най-напред во Франция са появи правителствена цензура, на която драконовските постановления траяха доро до френската революция. Според тези постановления писателите бедствуваха по някоги и живота си. Какво обаче трябваше да правят тези, които били *обладани от демона на писанието*. В наше време положението на писателя е почетно и даже духовно, но в онези времена той трябвало да избира два пътя: най-благоприятният – *да остава в неизвестност*, а най-неблагоприятният – *да са наметне със синджири*, да бъде заточен или обесен.“

(Право 1869: 69, подч. м. – А. С.)

Авторът на текста „За книгопечатането и неговата сила“ се отстранява от явното дискутиране на проблемите на българската периодика и книжнина през XIX век. Едновременно с това обаче той анонимно разкрива двата типа светоглед – средновековно-религиозния и просвещенско-модернистичния, като е противоречиво и неясно артикулирано заставането зад един от тях. Възрожденският публицист веднъж припознава като ключови фигури на френската културна история Волтер, Русо, Монтескьо, Бомарше – маркери на светската обществена нагласа, на модерно мислещата и свободно изразяващата се личност. И втори път у българския читател се сформира неединна и проблематична визия на просвещенските идеолози – те творят в „ужасни условия“ за разлика от идиличната картина на възрожденската преса и продължават да творят в плена на демоничните сили, ра-

ционално непрагматични, и този нов тип мислене предполага синджири, заточение, бесене, смърт. Светският тип нагласа и творчеството са разказани от гледната точка на средновековния доренесансов тип и са подчертано анатемосани. Революционните и модернистичните просвещенски насоки присъстват и биват разколебани в представата на възрожденската публика.

Подобно на характерния публицистичен дебат по отношение на свободното изразяване и застъпване на идеи, бунтуващи се спрямо зададените социално-политически очаквания, се явява още един дебат в българския възрожденски свят. Това е въведеният и осмислен от Д. Лилова дебат за ползите и вредите от навлизането на железниците, с който се проблематизира навлизането на европейската модернистична цивилизация.

„Става дума за мощен и целенасочен антиевропейски дебат, който атакува технологиите за комуникация, т. е. самото ядро на идеята за прогрес. Струва си да се запитаме какво означава това. Има ли основание да се твърди, че демитологизирането на Европа е сигнал за консервативна „контрареволюция“? Може ли да се говори за алтернативен, контрамодернистки проект, който кристализира във възрожденската публичност?“

(Лилова 2005: 20)

Анонимният автор във в. „Право“ завършва статията си с приповдигнат оптимизъм за тогавашното състояние на публичното говорене и развитието на деистичните възгледи на Западноевропейското просвещение:

„Таквози било състояние на печата в Европа в двете последни десетилетия: то не се представя толкози бляскаво, но посред таквизи едни преследования и можи печатът да израстне и заякне, а туй най-добре доказва, че той вътре в себе си е имал и има нещо значително и могущо“

(Право 1869: 70)

От изследваните статии и по-конкретно от историята около двамата сътрудници Й. Гутенберг и Й. Фауст може да се изведе още един проблем – това е въпросът за границата на текста и неговите стилови характеристики – за размиването и преплитането на художествения и публицистичния текст. И накрая бих искала да маркирам само, че не е подмината в статиите една тема, винаги актуална и централна в публицистиката – за неизбежната политическа власт и съответно цензурата върху словото.

Още в първото българско списание *Любословие* се появява специфичната възрожденска рецепция на Гутенберговото изобретение. Статията „Типографийски изобретател“ (*Любословие* 1846, 13: 5 – 6) е превод на гръцката статия „Τυπογραφίας εφεύρεσις“, която е поместена в добре познатото списание *Съкровищница за полезни знания* (*Αποθήκη των ωφελίμων γνώσεων*, 1838, 23: 170³). Редакторът на сп. *Любословие* Константин Фотинов не смята за нужно да упомене източника на превода си, въпреки че на същата страница за повествователния откъс „Коварноубиение Каспар Осер“ (*Любословие* 1846: 5) има съвсем коректна референция към гръцкото списание.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΦΕΥΡΕΣΙΣ.

ΟΤΕ ἀνεκάλυψεν ὁ Φοῦστος τὴν νέαν ταύτην τέχνην, τυπώσας ἱκανὸν ἀριθμὸν τῆς Βίβλου κατὰ μίμησιν τῶν παλουμένων χειρογράφων, ἐζήτησε νὰ κρύψῃ τὸ πρᾶγμα, καὶ νὰ περάσῃ τὰ ἀντίτυπα ὡς ἀντίγραφα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπώλει τὰς ἀγίας Γραφὰς τοῦ πρὸς 6ῦ στεφάνου, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀντιγραφεῖς ἀπαιτοῦσαν πεντακοσίους, ὁ κόσμος φυσικὰ ἐμβῆκεν εἰς μεγίστην ἀπορίαν· ἔτι δὲ μᾶλλον διότι ἐξέδιδε σώματα καὶ ταχύτητα μεγάλην, καὶ ἥλαττονεν ἀδιακόπως

Начало на гръцката статия

Τυπογραφίας εφεύρεσις. (*Αποθήκη των ωφελίμων γνώσεων*, 1838: 170)

³ Данните за статията (Ανωνύμως. *Τυπογραφίας εφεύρεσις* – Επ: *Αποθήκη των ωφελίμων γνώσεων*, τόμος Β, τευχ. 23, Σμύρνη: Αμερικανική Τυπογραφία, 1838, σελ. 170) намерих на сайта на *Κοσμόπολις*: <<http://kosmopolis.lis.upatras.gr/index.php/apothiki1/article/view/66505/65381>>. Отварям една скоба, че по друг начин стои въпросът за ползването на ресурсите от библиотеката на Кипърския университет (*Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου*) <<http://library.ucy.ac.cy/el/sources/e-journals/elia/apothiki-ton-ofelimon-gnoseon>>. Поради временен достъп до изданията в гръцкия сайт *Κοσμόπολις* проведох настоятелна кореспонденция с Кипърската университетска библиотека, вследствие на което получих фрагмент от ноемврийския брой 23 от 1838 г., за което благодаря на Elena Andreou, с изричното уточнение, че при следващи справки трябва да направя заявка чрез междубиблиотечен обмен.

За справка наличните броеве, които са откриваеми – в дигиталната библиотека (*The Digital Library of Modern Greek Studies*) *Anemi* има годишниците на *Αποθήκη* от 1839 – 1840 и от 1841 – 1842 г.: <http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/a/d/c/-metadata-qlnh08f7a601et66kjke9mle5_1304412540.tkl>. А от българските библиотеки единствено в ЦБ на БАН (III 4431) се съхраняват годишниците от 1840 г. (бр. 37 – 48) и от 1841 г. (бр. 49 – 60) на *Αποθήκη*. Въз основа на свободно достъпните данни в интернет Др. Вълчева изготвя ценния списък със 112 единици – паралел между *Αποθήκη των ωφελίμων γνώσεων* и *Любословие* (Вълчева 2011: 280 – 286).

Освен проблема за превода и адаптацията през Българското възрождане образът на печатната машина в българската периодика е симптоматичен – едновременно очарование и патриархално недоверие към технологичните прояви на модернизация и европеизация. Във възрожденското съзнание книгопечатането заляга не само като вид ново изобретение наред с барута, но и носи една мистичност и фолклорна демонизация: „Онова червено мастило учиниха го да е негова кръжвь“ (Любословие 1846: 6). Освен пространната научнопопулярна статия на Никола Казанакли, в която са тематично свързани именно книгопечатането и барутът, от лексиката в останалите текстове прозира *идеологическо говорене* – „свършена революция“, „една нова сила“, „нож“, „пушка“, „изучението на религията“, „светлината на просвещението“ „мирът е подобен на здравието, а войната – на болестта“, „мрачното невежество и глупавият фанатизъм“ (Казанакли 1868: 37 – 47).

Възрожденският публицистичен интерес както към печатната и пишещата машина, така и към останалите цивилизационни маркери е симптоматично сформирани отвън. Актуалните исторически теми са нюансирани и адаптирани към българския контекст, като историята за *новите изнамервания* се преплита с историята за новия тип политическо мислене.

Откриването и разпространението на печатната машина среща своя отзвук и в българската възрожденска публицистика. В нея откритието е представено като нещо повратно в историята на човешката цивилизация. За популяризирането на Гутенберговото изобретение са използвани многообразни художествени похвати при представянето им във възрожденските текстове. Образът на печатната машина е възприет и осмислен, от една страна, като символ на една нова просвещенска култура в противовес на средновековната, и от друга, е употребено значението на машината в плана на ирационалното, чародейното, еретичното.

ЛИТЕРАТУРА

Анонимен автор 1846: Анонимен автор. Типографийски изобретател. [Anonimen avtor. Tipografijiski izobratatel.] // *Любословие*, Ред. К. Фотинов, 1846, II, № 13, 5 – 6.

Анонимен автор 1869а: Анонимен автор. За книгопечатането и неговата сила. [Anonimen avtor. Za knigopechataneto i negovata sila.] // *Право*, Ред. Хр. Стоянов и Ив. Найденов, 28 юни 1869, IV, № 18, 1 – 2.

- Анонимен автор 1869б:** Анонимен автор. Нов закон за книгоиздаването и печатниците. [Anonimen avtor. Nov zakon za knigoizdavaneto i pechatnitsite.] // *Турция*, 1869, IX, № 5, 2.
- Анонимен автор 1874:** Анонимен автор. Книгопечатание. Йоаннъ Гутенбергъ. [Anonimen avtor. Knigopечyatie. Yoanna Gutenberga.] // *Летоструй или къщний календар*, Ред. Хр. Данов, Й. Груев, Ковачев, Я., 1874, VI, 156 – 166.
- Анонимен автор 1877:** Анонимен автор. Един нов вид писание. [Anonimen avtor. Edin nov vid pisanie.] // *Зорница*, Ред. Т. Байнгтон, 1877, II, № 26, 102.
- Аретов 2007:** Аретов, Н. Един модерен и един „контрамодерен“ поглед към железниците: Стоян Заимов и Захари Стоянов. [Aretov, N. Edin moderen i edin „kontramoderen“ pogled kam zheleznitsite: Stoyan Zaimov i Zahari Stoyanov.] // *Bulbc18*, 2007, <http://bulgc18.com/Science/Aretov_Science.htm> (20.09.2019).
- Богданов 1991:** Богданов, Б. *Орфей и древната митология на Балканите*. [Bogdanov, B. Orfeu i drevnata mitologia na Balkanite.] София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1992.
- Игнатов 2018:** Игнатов, Вл. За изнамерването на книгопечатанието: възрожденски ракурси. [Ignatov, Vl. Za iznamervaneto na knigopечataniето: vazrozhdenski rakursi.] // *Български език и литература*, 2018, LX, 4, 426 – 440.
- Казанакли 1868:** Казанакли, Н. За изнамерване барутът и книгопечатанието. Публична лекция, четена на 10 март 1868 г. в салонът на Централното Болградско училище от учителя на Всеобща история и география [Kazanakli, N. Za iznamervanie barutat i knigopечataniето. Publichna lektsiya, chetena na 10 mart 1868 g. v salonat na Tsentralното Bolgradsko uchilishte ot uchitelya na Vseobshta istoriya i geografiya.] // *Общ труд*, 1868, I, № 2, 28 – 47.
- Калинова 2012:** Калинова, М. *Детство и интелектуална история у възрожденските автори*. [Kalinova, M. Detstvo i intelektualna istoria u vazrozhdenskite avtori.] София: Фондация Литературен вестник, 2012.
- Леков 1982:** Леков, Д. *Литература. Общество. Култура. Литературносоциологически и литературноисторически проблеми на Българското възраждане*. [Lekov, D. Literatura. Obshtestvo. Kultura. Liternoturnosotsiologicheski i literaturnoistoricheski problemi na Balgarskoto vazrazhdane.] София: Народна просвета, 1982.
- Лилова 2005:** Лилова, Д. Европа като колониален господар: дебатът за железниците във възрожденския печат. [Lilova, D. Evropa kato kolonialen gospodar: debatata za zheleznitsite vav vazrozhdenskiya pechat.]

// *Литературна мисъл*, 2005, № 1, 20 – 28. Онлайн достъпно на: <http://www.bulgic18.com/occidentalism/Lilova_Bg.htm> (20.11.2019).

Михова 1998: Михова, Л. Героят – пример. Идеи за идентификационните и социално-адаптивни функции на народните книги. [Mihova, L. Geroyat – primer. Idei za identifikatsionnitate i sotsialno-adaptivni funktsii na narodnite knigi.] // *Възрожденският текст. Прочити на литературата и културата на Българското възрождане в чест на 70-годишнината на проф. Дочо Леков*. Съст. Р. Дамянова. София: Сребърен лъв, 1998.

Данова 2003: Данова, Н. Идеите на Просвещението и модернизацията на менталитетите. [Danova, N. Ideite na Prosveshtenieto i modernizatsiyata na mentalitetite.] // *Модерността вчера и днес*, сборник. София: Кралица Маб, 2003. Онлайн достъпно на: <<http://bulgic18.com/?p=377>> (07.03.2020).

Славейков 1852: Славейков, П. Печатопис. [Slaveykov, P. Pechatopis.] // *Смесна китка*, 1852, I, 52 – 56.

Славейков 1871а: Славейков, П. Книгите и вестниците имат душа. [Slaveykov, P. Knigite i vestnitsite imat dusha.] // *Пчелица или ред книжки за децата*, Ред. П. Славейков, 1871, № 1, 3 – 4.

Славейков 1871б: Славейков, П. Книгопечатането. [Slaveykov, P. Knigorechataneto.] // *Пчелица или ред книжки за децата*, Ред. П. Славейков, 1871, № 6, 70.

Славейков 1871в: Славейков, П. Изнамервания и открития. [Slaveykov, P. Iznamervaniya i otkritiya.] // *Пчелица или ред книжки за децата*. Ред. П. Славейков, 1871, № 4, 53 – 55.

Яус 1998: Яус, Х. Р. *Исторически опит и литературна херменевтика*. [Jauss, H. Aesthetic Experience and Literary Hermeneutics, eng.] Прев. М. Фратева и Р. Стаменова, Съст. А. Ангелов. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1998.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ανωνύμως. Τυπογραφίας εφεύρεσις. [Anonimen. Tipografyiski izobretatel.] // *Αποθήκη των ωφελίμων γνώσεων*, τόμος Β, τευχ. 23, Σμύρνη: Αμερικανική Τυπογραφία, 1838, σελ. 170.